

SITUASJONEN I NORSK NÆRINGS LIV FORAN LØNNSOPPGJØRET 2010

1. Hovedutfordringene - sammendrag

I dette notatet vil vi peke på det NHO mener vil bli de sentrale temaene ved lønnsoppgjøret i 2010.

Vi vil derfor i det følgende gi en beskrivelse av disse:

- Den generelle økonomiske situasjonen
- Utviklingen i arbeidsmarkedet
- Lønns- og prisutviklingen
- Frontfagmodellen – behovet for en samlet lønnsdannelse
- Viktige elementer i oppgjøret

Vi opplever stor, og økende forskjell i den økonomiske utviklingen mellom bedrifter som konkurrerer internasjonalt og virksomheter som har sitt marked i skjermet sektor.

Redusert aktivitet og lønnsomhet i store virksomheter forplanter seg videre til underleverandører i alle sektorer. Således får de utfordringene konkurranseutsatte næringer har store samfunnsmessige ringvirkninger.

Tariffoppgjøret 2010 skal gjennomføres i en situasjon hvor norsk økonomi i betydelig grad fortsatt er preget av virkningene av finanskrisen. De kostnadmessige og produktivitetsfremmende sider av konkurransevnen til norske bedrifter må forbedres i en situasjon med overkapasitet og lav internasjonal etterspørsel.

Bedriftene vil måtte prioritere reduksjon i kostnader og forbedret produktivitet. Mange virksomheter har gjennomført betydelige nedbemanninger i 2008 og 2009, og mange varsler også om fortsatt reduksjon i sysselsettingen.

I skjermet sektor, som domineres av stat og kommuner, er imidlertid knappheten på arbeidskraft økt for flere grupper. Dette forholdet kan ikke tas til inntekt for en særegen utvikling i offentlige lønninger i 2010.

Den negative utviklingen for den konkurranseutsatte delen av næringslivet må derfor hensyntas i lønnsutviklingen for alle grupper. Det er ikke ansvarlig politikk for noen, uansett hvilken del av norsk arbeidsmarked en tilhører, å definere seg ut av dette fellesskapet.

Lønnstilleggene som er gitt i løpet av 2009 er foreløpig anslått til en årslønnseffekt i 2010 på ca 1 % (overhenget). Med en antatt prisvekst fra 2009 til 2010 på underkant av 1 % (SSB) er kjøpekraften for den enkelte allerede sikret.

Den vanskelige konkurransesituasjonen for store deler av norsk næringsliv tilsier at det i 2010 ikke bør innføres kostnadsdrivende endringer i tariffavtalene.

Uten et konkurransedyktig næringsliv i et åpent internasjonalt marked vil vi ikke klare å finansiere en videreutvikling av det velferdssamfunnet vi i dag har.

Tariffoppgjøret 2010 bør derfor gjennomføres på en slik måte at norsk næringslivs konkurranseevne styrkes gjennom forbedret produktivitet og en lønnsvekst som ikke blir høyere enn den gjennomsnittlige lønnsveksten i våre viktigste konkurrentland.

2. Den generelle økonomiske situasjonen

Alvoret i situasjonen understrekes ved at 2009 ble det første året i etterkrigstiden hvor bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge falt. Krisen er blitt møtt med innsprøyting av ekstraordinært store midler i den innenlandske økonomien.

I løpet av 2009 og 2010 vil Regjeringen ha brukt om lag 90 milliarder kroner ut over Handlingsregelen - en formidabel offentlig utgiftsvekst. Utfordringene må møtes gjennom samarbeid og koordinering av inntektspolitikken. Dette krever at pengepolitikken og finanspolitikken understøtter hverandre og samlet bidrar til en politikk som ikke svekker konkurranseevnen ytterligere.

En ekspansiv finanspolitikk kan gi økt rente, som igjen kan føre til styrket krone. Styrket krone fører til svekket kostnadsmessig konkurranseevne, og hele eller deler av effekten som ligger i moderat lønnsvekst forsvinner.

Derfor er det etter NHOs oppfatning nødvendig med innstramminger i finanspolitikken.

Det partene i arbeidslivet kan bidra med for å styrke konkurranseevnen er å bremse opp kostnadsulempen for norske bedrifter i forhold virksomheter i konkurrentlandene. I Nasjonalbudsjettet 2010 (oktober '09) anslås lønnskostnadene for industriarbeidere i Norge å ligge 44 % høyere enn gjennomsnittet hos handelspartnerne.

Med utgangspunkt i de valutakurser som var gjeldende ved fremleggelsen av statsbudsjettet, innebærer Finansdepartementets forutsetninger for lønnsutviklingen, lønnskostnader på 51 % over handelspartnerne i 2010. Etter den tid har kronekursen styrket seg ytterligere.

En viktig faktor for lønnskostnadsnivået målt mot konkurrentland er kronekursen. Gjennom 2009 har kronekursen i perioder vært lavere enn i 2008, men det kom en markant styrking mot slutten av året. Per desember 2009 var kronekursen 10 % høyere enn i januar. SSB forventer derfor fortsatt styrkelse av kronen i 2010 i størrelsesorden 6-7 %. Dette betyr at selv med nullvekst i 2010 vil situasjonen forverre seg. Forrige gang vi hadde en styrking av kronen på dette nivået (2002) fikk vi en markant reduksjon av sysselsettingen i industrien.

Den generelle økonomiske situasjonen gir klare signaler om nødvendigheten av betydelig forsiktighet i norsk næringslivs kostnadsutvikling. Etter NHOs mening må dette reflekteres i årets lønnsoppgjør.

3. Utviklingen i arbeidsmarkedet

Krisen i internasjonal økonomi har medført et markant fall i sysselsettingen på 38 000 personer. Reduksjonen er enda sterkere i det private næringslivet, hvor det innen tre sentrale sektorer har funnet sted en samlet reduksjon på 50 000 personer. Dette fordeler seg med en reduksjon på 20.000 personer innen varehandelen, mens det i industrien og bygg- og anleggssektoren har funnet sted en reduksjon på henholdsvis 18.000 og 12.000 personer.

En god del av sysselsettingsfallet er blitt absorbert gjennom fall i arbeidsstyrken, samt motvirket av en ekspansiv penge- og finanspolitikk som har gitt sterke etterspørselsvirkninger i det skjermede

arbeidsmarkedet. I det som i offentlig statistikk betegnes som ikke-markedsrettet virksomhet, hovedsakelig offentlig forvaltning, er antall arbeidede timer økt med 4,2 % fra høsten 2008 til høsten 2009. Tilsvarende er antall arbeidede timer i markedsrettet virksomhet falt med 4,5 % i samme periode.

Dette illustrerer den markante todelingen som har funnet sted i norsk økonomi. Et resultat av denne utviklingen er at den åpne ledigheten samlet ligger på 3,1 % i 2009, noe som er rekordlavt i internasjonal sammenheng.

For mange bedrifter og bransjer forventes virkningen av krisen å bli sterkere i 2010. Det vil bety redusert sysselsetting i bedrifter innenfor konkurranseutsatte næringer. Sviktende internasjonale markeder og manglende tilgang på nye ordrer for norske bedrifter kan gi betydelige utslag i de lokale og regionale arbeidsmarkeder.

Statistisk sentralbyrås konjunkturbarometer viser at vi må tilbake til 1993 for å finne en situasjon der arbeidskrafttilgangen er mindre begrensende for bedriftenes produksjonsutvikling enn nå. Mange tegn tyder på at bedriftene hittil har vært forsiktlige med å nedbemanne, og at vi derfor kan ha en til dels betydelig overtallighet i enkelte næringer.

NHOs siste kvartalsrapport (november 2009) viser at bedriftene er pessimistiske med hensyn til sysselsettingsutviklingen i egen bedrift. Denne pessimismen er styrket siden april 2009. Samme tendens fremkommer i resultatene fra NAVs bedriftsundersøkelse høsten 2009, hvor det er økt pessimisme innen deler av industrien og i transportsektoren siden våren 2009.

4. Lønns- og prisutviklingen

Lønnsveksten for Norge i 2009 ligger godt over anslaget for lønnsveksten hos våre konkurrentland. Grunnet sterkere effekt av krisen i disse landenes arbeidsmarkeder antas veksten i 2010 der å komme ned på mellom 1-1,5 %. Det er med andre ord en formidabel utfordring i inntektspolitikken å unngå fortsatt svekkelse av norsk næringslivs konkurransevne mot utlandet.

Partene viste gjennom oppgjøret 2009 at det var behov for betydelig kutt i lønnsveksten. Fra et nivå på i overkant av 6 % i 2008, ble partene i 2009 enige om en ramme som NHO har anslått til 3,6 %. Den forverrede markedssituasjonen, spesielt for den konkurranseutsatte delen av næringslivet, har medført at lønnsveksten for deler av konkurranseutsatt næringsliv vil komme lavere enn dette. Store strukturelle endringer i arbeidskraften i bedrifter og bransjer gjennom "finanskrise" vil bety at lønnsvekst for grupper vil være preget av dette forholdet.

De fleste anslag hittil fra SSB, Finansdepartementet og Norges Bank, fra 2008 til 2009 ligger på en lønnsvekst rundt 4 prosent totalt sett. Foreløpige tall basert på innsamlet materiale høsten 2009 vil bli publisert i rapport fra Det Tekniske Beregningsutvalget for inntektsoppgjørene 19. februar 2009.

Slik situasjon er for norsk økonomi er det svært bekymringsfullt at lønnsveksten i stat og kommune de to siste årene har vært høyere enn veksten i privat sektor, og da spesielt i forhold til den konkurranseutsatte delen av næringslivet.

I 2008 hadde både stat og kommune en årslønnsvekst på 6,7 %, mens industrien hadde en lønnsvekst på 6,1 %. For 2009 er det spesielt kommunesektoren som kommer høyt med en vekst på minst 4,8 %. Staten forventes å ligge på samme nivå som kommunal sektor.

Lønnstilleggene som er gitt i løpet av 2009 er foreløpig anslått til å gi en årslønnseffekt i 2010 på ca 1 % (overhenget). Med en antatt prisvekst fra 2009 til 2010 på underkant av 1 % (SSB) er kjøpekraften for den enkelte allerede sikret.

5. Frontfagsmodellen - behovet for en samlet lønnsdannelse

LO tar standpunkt til hvilken oppgjørsform organisasjonen ønsker for årets tariffoppgjør på sitt representantskapsmøte 23. februar. YS har sitt møte 17. februar.

Arbeidslivets parter har ansvaret for lønnsoppgjøret og Regjeringen har gjennom Kontaktutvalget et viktig medansvar for en overordnet koordinering. Et oppgjør i samsvar med frontfagsmodellen, hvor den mest konkurranseutsatte sektor forhandler først og setter rammen for den samlede lønnsutvikling i norsk økonomi, betyr at behovet for koordinering er svært viktig.

Tradisjonelt er det industrien som har representert den konkurranseutsatte delen av norsk næringsliv. Industrien er fortsatt den sentrale eksportnæringen, men globaliseringen gjør at langt flere bransjer er eksponert for det internasjonale konkurransebildet. Eksempler på slike bransjer er matområdet, hotell/reiseliv, transport og servicebransjen.

Det er NHOs klare oppfatning at den konkurranseutsatte delen av norsk næringsliv også skal sette rammen for lønnsoppgjørene i skjermet og offentlig sektor.

Tariffoppgjøret 2010 bør derfor gjennomføres på en slik måte at norsk næringslivs konkurranseevne styrkes gjennom forbedret produktivitet og en lønnsvekst som ikke blir høyere enn den gjennomsnittlige lønnsveksten i våre viktigste konkurrentland.

6. Viktige elementer i oppjøret

Vi vil i det følgende peke på de mest sentrale forhold som kan bli tema under årets oppgjør.

Arbeidstid

Enkelte overenskomstområder opplever press for å redusere arbeidstiden for enkelte grupper eller gjennom særskilte arbeidstidsordninger. For at kravet om styrket produktivitet kan gjennomføres, er det en forutsetning at de nåværende rammer for arbeidstid opprettholdes. Norge er allerede i dag blant de land med det laveste antall arbeidede timer per ansatt per år.

Det er derfor ikke rom for arbeidstidsreduksjoner, verken i konkurranseutsatt eller skjermet sektor.

Minstelønn og garantibestemmelser mv.

Det er viktig i forhold til den samlede lønnsdannelsen i norsk økonomi at tariffpartene vurderer effekten av eventuelle reguleringer av minstelønnssetninger ut over de rene ”rammebetraktninger”. Kraftige løft på disse satsene kan ha uheldig smitteeffekt for andre enn de tariffbundne bedriftene.

Tilsvarende vil mange av garantilønnsordningene som er knyttet til lønnsvekst/lønnsnivå hos referansegrupper kunne slå uheldig ut. Dels fordi de referer seg til en referansegruppe som ikke opererer i samme marked som overenskomsten gjelder for, dels fordi referansen er tidlige års lønnsutvikling. Dette skaper konkurransevridninger som er uheldige.

Det er landsforening/forbund i de enkelte overenskomster som må vurdere om andre løsninger enn dagens kan ivareta både den ansatte og bedriftens behov på en bedre måte.

Likelønn

Likelønnskommisjonen (NOU 2008:6) påpeker at forskjeller i lønnsutvikling som skyldes kjønn er vanskelige og sammensatte problemstillinger. Det er vanskelig å identifisere bakenforliggende årsaker til forskjellene. Lengde på fravær fra arbeidslivet som følge av permisjoner, deltidsarbeid og forskjeller i lønnsdannelse spiller inn og påvirker sammenligningsgrunnlaget.

NHO har ved en rekke tariffoppgjør forhandlet om likelønn. Dette har alltid skjedd innenfor den økonomiske rammen for oppjøret. Dette prinsippet har samme gyldighet for lønnsdannelsen i offentlig sektor og det bør også der finnes frem til tiltak for likelønn som ligger innenfor rammen.

Lokale oppgjør

Lokale forhandlinger skal også i 2010 gjennomføres med grunnlag i tariffavtalenes fastsatte fire kriterier; bedriftens økonomi, produktivitet, konkurransevne og fremtidsutsikter. De lokale parter har et felles ansvar for at resultatet av de lokale forhandlingene bidrar til å sikre og utvikle bedriftens konkurransevne.

Med den effekt vi ser finanskrisen har på norsk næringsliv, og den usikkerhet som råder om lengden og effekten framover, blir de lokale forhandlingene i 2010 utfordrende. Det er derfor avgjørende viktig at partene lokalt tar inn over seg krisens direkte og indirekte virkning på bedriftens situasjon.

Ledere

Lønnsutviklingen for ledere må - på samme måte som de fire kriterier fastsetter lønnsutviklingen for andre - også skje med utgangspunkt i bedriftens økonomiske og konkurransemessige situasjon.

Innenfor en totalitet basert på dette utgangspunktet må bedriftene prioritere slik at de er konkurransedyktige også overfor grupper medarbeidere hvor etterspørsel eller særskilt kompetanse er mer fremtredende enn hos øvrige grupper.

Andre bestemmelser

Mange overenskomster har regler som begrenser arbeidsgivers styringsrett når det gjelder forhold som å innleie arbeidskraft, utsetting av arbeidsoppgaver eller prosedyrer ifm anbud. Dette er forhold som spenner fra tillitsvalgtes innsynsrett - til krav om avtale med de tillitsvalgte.

Det er derfor viktig å forstå at bestemmelser av denne art kan være både kostnadsdrivende og representere et hinder for nødvendig fleksibilitet og rask omstillingsevne. Det er derfor ved årets oppgjør viktig at alle nye tiltak eller bestemmelser må bidra til å styrke tariffbundne bedrifters konkurransevne.